

TÜRKÇE A DERSİ

BİTİRME TEZİ

CAT 1

Toplumsal Yapıda Rollerin Tersine Dönüşü

Sözcük Sayısı: 4000

Araştırma Sorusu: Orhan Kemal'in "Tersine Dünya" adlı yapıtında mizah, cinsiyet eşitsizliğinin eleştirilmesi bağlamında nasıl yapılandırılmıştır?

İÇİNDEKİLER

I.	Giriş	3
II.	Yapıttaki Mizah Anlayışının Cinsiyet Eşitsizliğinin Eleştirilmesine Etkisi	5
III.	Ahlaki Yozlaşma	6
	III.I. Namus Algısı	7
	III.II. Güç Eşitsizliği	8
IV.	Aile Yapısı	10
	IV.I. Aile İçerisindeki Rol Dağılımı	11
	IV.II. Aşk Algısı	12
V.	Mutsuzluk	14
	V.I. Geçim Kaygısı	15
	V.II. İş Hayatında Cinsiyet Ayrımı	17
VI.	Sonuç	18
VII.	Kaynakça	20

I. Giriş

Toplumsal, siyasi ve ekonomik yapının ataerkil bir düzenin içinde şekillenmiş olması günümüzde erkek ve kadın arasında eşitsizlikler yaratmış; bu bakış açısı toplum tarafından normalleştirilmiştir. Orhan Kemal'in Tersine Dünya adlı romanında ortaya konan durum ise alışagelmış düzenin yıkıldığı ve kadın-erkek rollerinin değiştiği bir toplumsal yapıyı yansıtmaktadır. Yazar, kurmaca gerçeklik üzerinden figürlere kimlik kazandırmış ve dönemin toplumsal gerçekliğine tezat bir algı oluşturmuştur. Bu algıyı kalıplaşmış söz ve söz öbeklerini dilde taşıdığı anlamın tam tersini ifade edecek şekilde yeniden yapılandırılmış ve okuyucunun yapıta bambaşka bir perspektifle yaklaşmasını sağlamıştır.

Toplumcu gerçekçi eserleriyle tanınan Orhan Kemal, özellikle 1960 yıllarında çalıştırılan çocukları, fabrika ve tarım işçilerini ve kadınları konu edinmiş, sorunları eleştirel bir gerçeklik içinde ele almıştır.¹ Türkiye'nin geçirdiği toplumsal değişim, eserlerindeki figür seçimi ve olay örgüsü ile bağlantılı olarak şekillenmiştir. Yapıtta olduğu gibi mizah, edebiyatta olayların alışılmadık ve beklenmedik yanlarını yansıtarak güldürürken düşündürme amacıyla kullanılmaktadır. Gelenek ve görenekler gibi toplumsal değerler, mizahın yaratılmasında ve etkili olmasındaki en önemli etkenlerden biridir.² Kemal'in mizahi romanlarında güldürü ögesi figürler arasındaki çatışmadan doğarken Tersine Dünya romanında farklı bir anlayış benimsenmiş, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yansıtmaya amacıyla gerçek dışı bir dünya yaratılarak okur ve yapıt

---

¹ Bakır, Sinan. "Orhan Kemal'in Hikâyeciliği Kurgu Teknik ve Anlatım". Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi 4 (2020): 402-430 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akaded/issue/56642/775174>

² Yardımcı, İsmail. "Mizah Kavramı ve Sanattaki Yeri" . Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 3 (2010): 1-41 <https://dergipark.org.tr/en/pub/usaksosbil/issue/21650/232754>

arasına mesafe konmuştur.³ Toplumsal gerçeğin zıttı yansıtıldığından eleştirel bakış açısı baskın olmasa da normların dışında bir evren oluşturulmuş ve dolayısıyla cinsiyet ayırımına da dikkat çekilmiştir. Eleştirel tonun yaratılmasında mizahın kullanımı önemli bir rol oynamış; Türk toplumunda geleneksel yapıya karşı çıkış yansıtılmıştır. Mizahi unsurlar olay örgüsüyle beraber figürler aracılığıyla verilmiş, dolayısıyla figürlere kimlik kazandırma bağlamında betimlemelerdense güldürü öğeleri diyalog kullanımı ile sağlanmıştır. Yazarın figürlerin iç dünyasına hâkimiyeti sayesinde diyaloglar aracılığıyla akıcılık sağlanmış ve aynı zamanda asıl sorunun figürler aracılığıyla yansıtılan yozlaşmış düzen olduğu vurgulanmıştır. Eleştirellik ve gerçeklik iç içe bir konumda olduğundan mizah; normalde figürlerin toplumla yaşadıkları çatışma üzerinden verilirken romanda gerçeklik dışı öğeleri içerdiğinden kadın ve erkeğin statü değişiminden kaynaklıdır.

Bu konun seçilmesindeki en büyük etken kadın algısının dönemin ataerkil yapısına kıyasla zıt olmasıdır. Günümüzde varlığını devam ettiren geleneksel toplumsal yapının gerçeklikten uzak bir anlayışla ele alınması ve bilinçaltına yerleşmiş olan kalıplaşmış yargıları kıran bir niteliğinin olması romanı ilgi çekici kılan etkenlerden biri olmuştur. Bu konunun özellikle Orhan Kemal'in bir romanı üzerinden incelenmesinin nedeni ise genellikle toplumcu gerçekçi eserlerin eleştirel bir bakış açısı ile inceleniyor olmasına rağmen *Tersine Dünya* romanında eleştirel bir mizah anlayışının hâkim olmasıdır. Gerçek dışı bir kurgu olan romanda dönemin erkek egemenliği sonucu kadınların eşitsizliğe maruz kalmasına ters olarak yozlaşmış değerler kadınlar üstünden verilmiştir. Sosyolojik yapının farklılaşmasına rağmen birey-toplum çatışması varlığını sürdürmüş, beraberinde cinsiyetler arası eşitsizlik toplumsal gerçekliğe zıt olacak şekilde aktarılmıştır. Mizahi

---

³ Gençay, Güngör. "orhankemal.org." 6 Temmuz 2007. *Orhan Kemal ve Tersine Dünya*. 24 Ocak 2021.

anlayış ise düzeni temsil eden ana figür Bitirim Leyla'nın mimik ve sözleri ile tasvir edilmiş; argo kelime kullanımı ve gerçeklikte “erkek gibi” olarak adlandırılan oturuşu ve yürüyüşüyle öne çıkarılmıştır. Bu durum yapıttaki güç dengesini ortaya koymakla beraber ikili ilişkilerde de etkisini göstermiş; aşk ve aile gibi bağlantılı olması gereken iki kurumu birbirine zıt olarak vererek aralarında çatışma yaratmıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yansıtmada mizah; figürler, değer çatışması ve anlatım teknikleri üzerinden kurulmuştur. Metin içi öğelerin mizahın yaratılmasındaki etkisi tartışıldığından dolayı bu çalışmada yeni eleştiri yöntemi kullanılacaktır. Toplumsal yapıda değişim, ahlaki yozlaşma başlığı altında Bitirim Leyla figürünün namus algısı üzerinden incelenir; aile yapısının önemsizleşmesi bağlamında ise eşine karşı sadakatsizliği ile ön plana çıkmıştır. Bunun beraberide aşk algısının da değersizleşmesine neden olmuş, aldatma normalleştirilmiştir. Aynı zamanda maddi yetersizliklerin getirdiği yük, mutsuzluğa neden olmuş ve sonucunda yozlaşmış düzenin bir parçası haline gelmeyi gerektirmiştir. Dönemin gerçekliğinde erkeklerin üstünde olan bu yük, romanda rollerin tersine dönmesiyle kadınlara yüklenmiş; dolayısıyla temeli maddiyat olan ahlaksızlıkların sembolü haline gelmiştir.

II. Yapıttaki Mizah Anlayışının Toplumsal Değerlerin Eleştirilmesine

Etkisi

Toplumda kalıplaşmış olan belirli norm ve anlayışları yıkarak kadınların ve erkeklerin toplumdaki rollerini değiştiren Orhan Kemal; dönemin düşünce yapısına tamamen ters bir bakış açısıyla yazmış olduğu “Tersine Dünya” adlı romanıyla cinsiyetler arası karşıtlığa dikkat çekmiştir. Türk kültüründe geleneksel yapı; kadının tek sorumluluğunun ailesi olduğu ve toplumsal, siyasi veya

hukuksal açıdan erkeklerle eşit haklara sahip olmadığı fikri üzerine kurulmuştur. Ataerkil düzenin egemenliğinden kaynaklı olarak erkekler kadınlardan her alanda üstün tutulmuş; söz hakları her zaman daha fazla olmuştur. Türk edebiyatı da kadının arka planda kaldığı sosyal yapılaşmayı yansıtır niteliktedir ve olumsuz bir ton benimsendiği görülmektedir.

Romanda rollerin tersine çevrilmesiyle beraber sosyal statüler ve beraberinde gelen sorumluluklar da değişmiş, toplum içerisindeki denge yeniden kurulmuştur. Erkek egemenliği yerini kadınlara bırakmış, bu sayede bireylerin toplumla olan karşıtlıkları baskın olan kadın tarafı üzerinden şekillenmiştir. Bu algıyı yaratmak adına mizahi unsurlara başvurulmuştur. Kemal, eleştirel tonunu yansıtmak adına mizahtan yararlanmış; cinsiyetlere yüklenmiş olan yargıları tersine döndürerek ironi yaratmıştır.

Cinsiyetler arası eşitsizliği yansıtmak amacıyla güldürü öğelerine başvurularak geleneksel toplumsal yapı eleştirilmiş, alışılmışın dışında olan figürlerin hal ve hareketleri bu durumu yansıtmada önemli bir rol oynamıştır. Zihinde oluşmuş önyargıları kırarak okuru bakış açısını değiştirmeye zorlamış ve toplumsal rolleri sorgulatmaya itmiştir. Kurguda mizah; diyaloglar, argo kelimeler ve küfür, basmakalıp sözler, abartılı figürler ve tanrısal bakış açısı gibi unsurlardan yararlanılarak oluşturulmuştur. Beklenmedik bir dünya yaratılmış olması okur ve yazar arasında mesafe koymuş; gerçeklikle ilişkilendirilemeyen bir nitelik taşıdığından yorum okura bırakılmıştır.

III. Ahlaki Yozlaşma

Yapıtta ahlaki yozlaşma, namus algısı ve güç eşitsizliği üzerinden verilmiştir. Dönemin ataerkil yapısına ters bir düzen söz konusu olduğundan değerler yozlaşması erkek değil, kadın üzerinden yansıtılmıştır. Bu durum, kalıplaşmış söyleyiş ve deyimlerin tersine çevrilmesiyle ve tamamen zıt

bir anlam kazandırılmasıyla sembolize edilmiş; erkeklere karşı olan bakış açısını ve toplumdaki statülerini temsil etmiştir. Olay örgüsü bağlamından bakıldığında ise figürlerin hareket ve davranışlarıyla beraber buldukları uzamlar da toplumsal eşitsizliği ve kanıksanmayan adaletsiz düzeni ortaya koymuştur. Ana figürlerden biri olan Bitirim Leyla'nın erkeklere karşı objeleştirici bakış açısı, bozuk değer yargılarından ve sahip olduğunu düşündüğü üstünlükten gelmektedir: Bu durum, toplumda erkek sınıfının değersizleştirildiğini göstermiştir.

III.I. Namus Algısı

Yapıtta namus, kurgusal gerçeklikle bağlantılı olarak erkeklerin sahip olması gerektiği bir unsur olarak gösterilmiştir. Bu nitelemenin karşı cinse yüklenmesi alaycı bir bakış açısının hâkim olmasının bir sonucudur. Gerçeklikte erkeklerin kadınlar üzerinde namusu bahane ederek egemenlik kurmaları, rollerin tersine döndürülmesiyle ironik bir tonun yaratılmasını sağlamıştır. Bu ton, figürlerin davranışları ve karşı cinsle iletişim kurarken kullandıkları sözler aracılığıyla vurgulanmıştır. Bitirim Leyla halktan biridir ama aynı zamanda bütün kadınların zihniyetini yansıtmaktadır. Ailesinin yanında olamadığı zamanlarda kocasını ve çocuklarının esenliğini değil, sadece namuslarını önemsemiş ve haklarında denecek en ufak olumsuz bir nitelemenin kendisini güçsüz göstereceğini düşünmüştür. Bu durum genelevlere gitmesini ve kocasını aldatmasını etkilememiş; aksine toplum tarafından *“kadın gibi kadın”* olarak görülmesini sağlamıştır. Bu yozlaşmanın romanda *“çapkınlık”* olarak nitelendirilmesi, kadınların yapılan ahlaksızlıkları yumuşak bir kelime kullanarak normalleştirmeye çalıştıklarını göstermiştir. *“Nasıl düşünmem? Sen benim namusumsun!” “Doğru, haklısın karıcığım ama bir erkek namusunu karısı için değil, kendisi için taşır!”* (Kemal 53)

Namus kavramının yapıt boyunca tekrarlanması ile ahlaksızlığa dikkat çekilmiş; aynı zamanda dönemin yapısında yaygın olarak kullanılan ve eşitsizliği sembolize eden söz öbekleri mizahi bir

anlayışla temsil edilmiştir. Evli olmalarına rağmen erkeklerin peşinden koşan ve sahip oldukları statüden yararlanarak güçlerini kullanmaktan çekinmeyen kadınlar; kendilerine yararı olmadığı sürece ahlaksız buldukları erkekleri namussuz oldukları gerekçesiyle değersizleştirmişlerdir. Çifte standart olarak da tanımlanabilen bu durum karşısında evli kadınlar kendilerinden yaşça küçük erkeklere göz dikme hakkına sahiptir ama aynı zamanda evdeki kocalarının “*namusunun*” kirlenmesine karşı çıkmışlardır. Yazar bu durumu hâkim bakış açısından yararlanarak okuyucuya aktarmış; figürlerin düşünce ve iç dünyalarını yansıtarak hissettiklerini objektif bir şekilde vermiştir. “*Azılı kadınlarla kafayı çekmiş genç kızlar ortalığa sanki bela ararmışçasına dağılmış, karılarının yanında efendi efendicik, ağır uslu giden arlı, namuslu ev erkeklerine sataşıyor, şurasını burasını sıkıp zavallıları bağırtıyorlardı.*” (Kemal 25)

Erkek figürlerin karşılaştığı en büyük sorunlardan biri olan psikolojik ve fiziksel tacizin altında yatan en temel neden değerler yozlaşması ve kadın egemenliği olmuştur. Erkeklerin içinde bulunduğu bu baskılayıcı ortam, yapıtta hem “*namus*” kelimesinin tekrarlanmasıyla hem de bu algıyla beraber erkeğin güvenliğini sağlayamamasının sebebinin kendi hareketleri olduğuna inanç aracılığıyla aktarılmıştır. Kelimenin tekrar edilmesiyle üzerinde dikkat çekilmiş; ironiden yararlanılarak gerçek hayatta kadınlara karşı bir bahane olarak kullanılan özellik, kurguda erkeklerin sahip olması gereken bir nitelik olarak gösterilmiştir. “*Namusumuzla yaşayalım, kimsenin etlisine sütlüsüne karışmayalım deriz, rahat bırakmazlar!*” (Kemal 45)

III.II. Güç Eşitsizliği

Erkekler, kadınların güç gösterilerinin bir kurbanı olarak eşlerine itaat etmek durumunda bırakılmışlardır. Kendilerini savunacak güçleri olmadığından eşlerine muhtaç bir durumdadırlar; Kendilerini korumak adına yanlarında bir kadın bulunması gerektiğini düşündüklerinden dolayı

hayır deme hakkına sahip olamazlar. *“Bayan komiser, karıma acımazsanız bile bana, çocuklarıma acıyın. Onu hapsederseniz aç kalırız. Ondan başka sahibimiz yok...”* (Kemal 33)

Gerçeklikte süregelen güç eşitsizliğinin de tersine dönmesiyle beraber oluşturulmuş güldürü öğelerinden göze çarpan en önemli detay figürlere yüklenen sıfatlar ve kullandıkları basmakalıp sözler olmuştur. Gücün kadınlarda olduğu yazarın kadın figürler için yaptığı nitelendirmelerle de anlaşılabilir. “Bitirim” kelimesi, dolandırıcılık yapan ve kumar oynayan insanlar için kullanılan bir sıfattır ve yazar, Leyla’ya bu lakabı takarak hem kimliğine bir gönderme yapmış; hem de toplumun yapılan ahlaksızlıkları kabul ederek bunu bir kişilik özelliği olarak kabul ettiklerini göstermiştir. Leyla başta olmak üzere kadınlar, adaletsizliğin temeli olmakla birlikte kutsallaştırılmışlardır; evin direği, geçim kaynağı ve dolayısıyla ihtiyaç duyulan kesimlerdir.

Güç eşitsizliğini simgeleyen en önemli unsurlardan biri de erkeklerin fiziksel özellikleri üzerinde durulmasıyla aktarılmıştır. Kadınların sözel tacizi çoğunlukla erkeklerin bıyık ve büyük ayaklı olmaları üzerine yapılmıştır. Mizahın yaratılmasında bu özelliklerin vurgulanması ve gerçeklikle ilişkilendirilemeyen bir durumun hâkim olması önemli bir etken olmuştur. Erkeklerin gerçek hayatta üzerinde çok durulmadığı bu fiziksel özelliklerin ön plana çıkarılmasıyla toplumun kadını nesneleştirilmesi eleştirilmiştir. Ters bir algı yaratarak erkeklerin rağbet gördüğü özelliklerin okuyucu tarafından yadırganması amaçlanmıştır; okurun empati kuramayacağı bir kurgusal gerçekliğin yaratılması ile fiziksel özellikler güldürü unsurları olarak kullanılmıştır. *“Nuriye adeta şehvetle, ‘Emret burma bıyıklım,’ dedi. ‘Emret koca ayaklım!’”* (Kemal 62)

“Sahip” olarak adlandırılmaları bile ellerinde tuttıkları gücü yansıtmıştır; erkeklerin bu tarz nitelendirmeleri hem kendilerini nesneleştirdiklerini hem de kadınlara kıyasla güçsüz ve değersiz hissettiklerini yansıtmada önemli bir role sahiptir. Özellikle küfür ve argo kullanımı romanın mizahi yapısını güçlendirirken daha çok kadınların kaba oluşu sahip oldukları egemenliğin

farkında olduklarını göstermiştir. *“Gelsene lan buraya!”* (Kemal 41) Bireyin kendini var edebilmesi bir başkasına bağlı olduğu sürece mümkün olamaz ve bu durumda toplumdaki erkek sınıfı, kadınların egemen olduğu bir düzen içerisinde yaşadıklarından her açıdan onlara bağlı kalmışlardır. Ekonomik açıdan da bakılacak olursa bu bağlılığın en büyük sebeplerinden biri erkeklerin çalışmasının namuslarını bozacağı korkusuyla engellenmesi olmuş, Leyla hapse girdikten sonra kocasının fabrikada çalışmasını desteklemeyerek namusunun kirleneceğini söylemiştir.

Kadınların iç monologlarının karşı cinsi nesneleştirmeye ve önemsizleştirmeye yönelik olması gerçek hayata yapılan bir atıf ile olmakla birlikte okurun kafasında oluşmuş yargıları güldürürken düşündürmesini sağlamıştır. Alışılmışın dışında özellikler taşıyan toplumsal rollerin eleştirel mizah üzerinden ele alınması ve yazarın düşüncelerini doğrudan aktarmaması okuru sorgulamaya itmiş; her insanın bilinçaltına işlenmiş ve normal olarak kabul edilen düşünce ve davranışların aslında normal olmadığını vurgulamıştır. *“Yanımdan, yönünden gelip geçen erkekler, delikanlılar. İçi gidiyordu. Kanun, nizam, şu, bu. Birtakım yasaklarla çevriliydi. Bu yasakları kaldırıvermeliydi hükümet bir gün. Seven seveni, daha doğrusu içi çeken çektiğini alıverseydi!”* (Kemal 107)

IV. Aile Yapısı

Kadınların toplumsal hayatta baskın olması beraberinde aile yapısında değişimler getirmiş; kadınlar iş hayatına sahipken erkeklerin görevi evde kalıp çocuğuna bakmak haline gelmiştir. Dönemin toplumunda erkek çocuğuna önem verilmesine ters olarak yapıtta kız çocuğu ön planda tutulmuş, ona daha çok özgürlük ve fırsat tanınmıştır. Evi kalkındırması için ise kadına güvenilmiş

ve “*evin direği*” olarak görülmüştür; Kemal bu durumu somutlamak adına ev erkekleri arasındaki diyaloglara yer vermiş ve olay örgüsünde uzam olarak erkekleri evinde çalışırken betimlemiştir.

IV.I. Aile İçerisindeki Rol Dağılımı

Aile içerisinde yapılan görev dağılımları ve beklentiler de cinsiyetlere göre şekillendiğinden çocuklara bakan ve evi temizleyen “*ev erkeği*”, çalışıp ekmek parası getiren ise kadındır. Bu durum çocuklar için de geçerlidir; kız çocuğu el üstünde tutulurken erkek çocuğa iş yaptırılır ve olabildiğince çabuk bir şekilde bir kadınla evlendirilir. Diyalog kullanımı mizahın yaratılması bağlamında aile içindeki ilişkiyi yansıtırken kalıplaşmış rollerin toplumun cinsiyetçi bakış açısından kaynaklandığının gösterilmesi açısından önemli bir konumdadır. Kadınların erkeklere karşı hitap biçimi ve cinsiyetlerin sorumluluklarının toplum tarafından belirlenmiş olması okuyucuya bu sayede aktarılmıştır. Özellikle aile içerisindeki dengeyi anlamlandırabilmek adına diyaloglar; egemen olan cinsin diline eşitsizliğin süregeldiğini gösteren özellikler yüklenmiştir.

Erkeğe karşı saygı gösterilmemesiyle beraber tek vazifesinin ev işleri ve çocuk bakıcılığı olduğu söylenmiş; herhangi bir karşı çıkış söz konusu olduğunda ise kadınların sert tepkisiyle ve aşağılamasıyla karşılaşmışlardır. Bu sert ve talepkâr ton, emir kipleri ve ünlem kullanımı ile güçlendirilmiş; erkeğin sesini çıkarmasını engellerken aşağılayıcı bir üslup baskın olarak kullanılmıştır.

Bu durumda karşı çıkış ve hakkını savunma mümkün olmamıştır ve ikili ilişkideki sözde sevginin korku üzerine kurulu olduğu aktarılmıştır. Karşı çıkış ancak dedikodu aracılığıyla, erkeklerin kendi arasında konuşarak dertleşmesiyle verilmiştir; erkeklerin eşlerine karşı itaatkâr olmaları gerektiği fakat korktukları gerekçesiyle düşüncelerini eyleme geçiremedikleri gözlemlenmiştir. “*Kadınım*

ben kadın. Gerekirse girer. Erkeğin vazifesi evine çekilip tahta silmek, bulaşık, çamaşır yıkamak, yemek pişirmek, sonra da akşam karısını pencerede beklemektir. Hadi bas git evine!” (Kemal 106)

IV.II. Aşk Algısı

Aile dinamiğini bozan ve evliliği çöküş sürecine sokan ise tekrar ahlak yoksunu kadınlar olmuştur; aldatan taraf olarak ailenin mutsuz olmasına sebep olurlar. Mesleğe sahip olmayan ev erkeklerinin tek beklentisi eve para getirmeleridir; sevgiye dayalı bir ilişki söz konusu değildir. Evli kadınların geneleve gitmeleri normal ve olması gereken bir şeymiş gibi görülmekte ve eşleri bunun karşısında seslerini çıkaramamaktadır. Leyla ise kocasını hiçe sayarak genelevde çalışan Abdullah ile sevgili olmuş, ne çocuğunu ne de geleceğini düşünerek hareket etmiştir. *“Daha şimdiden genelevler omuz omuzaydı kadınlarla. (...) Birden kocasına benzettiği birine gözü takıldı. Kapıyı vurup içeri girdi.”* (Kemal 107) Yazar uzam seçimini mizah yaratma amacıyla bilinçli olarak yapmıştır: Gerçekte kadınların çalıştığı genelev algısı tersine çevrildiğinden okur, alışık olmadığı bir durumla karşı karşıya getirilmiştir. Yapıtta güldürü unsurları genelev ve hapisane gibi uzamlarla desteklenerek yaratılan kurgusal dünya güçlendirilmiştir. Bu durum gerçeklikle ilişkilendirilemeyen sosyal yapı ve figürler aracılığıyla olay örgüsünün komik bir nitelik taşımasında önemli bir rol oynamıştır.

Sokaktan geçen erkeklere laf atmak bile rutin bir durum haline gelmiştir ve bu durum, tanrısal bakış açısıyla yazılan romanda erkeklerin iç dünyasına ışık tutmuş; onların his ve düşünceleri okuyucuya nesnel bir şekilde yansımıştır. Aynı zamanda erkeklerin de duygu ve düşüncelerini aktarmada kullanılan iç monolog tekniği sayesinde yozlaşmış düzenin normalleştiği ve kabullenildiği görülmektedir. Erkek açısından aşağılayıcı bir durum olan bu kabulleniş; gerçeklikle bağlantılı olarak ironi yaratılmasında etkili olmuştur. Romanın gerçekliğinde ironik bir ton benimsendiğinden yozlaşmış düzene karşı çıkış gerçeklikle ilişkilendirildiğinde ortaya çıkmış; alaycı ve eleştirel bakış açısının mizah üzerinden yansıtılması bu sayede daha etkili olmuştur.

Evli kadınların hepsinin gözü daha genç ve yakışıklı erkeklerdedir; dengeli ve mutlu bir aile yapısı olduğunu söylemek mümkün değildir. Erkeklerin de bu durumu kabullenmiş olması, Leyla'nın oğlu sevdiği kadınla evlenmek yerine sırf zengin olduğu için evli birinin metresi olmayı tercih etmesiyle örneklendirilebilir. Toplumda süregelen yozlaşmanın sonucunda erkeğe karşı bakış açısı itaatkâr ve kadınlar için var olan canlılar olarak şekillenmiştir. Bu noktada aşk ve aile olguları çatışma içerisinde verilmiş, birbirinden bağımsız kavramlar olarak ele alınmıştır. Bu algının yaratılması adına mizahi bir kurgusal gerçekliğin olması, gerçek hayatta da üzerinde durulan bu çatışmanın objektif olarak ele alınmasını sağlamıştır.

“Canım kocacığım. Ben senin üstüne gül koklar mıyım hiç?”

“Koklarsın koklarsın. Kadın değil misiniz? Birini al çarp ötekine!” (Kemal 79)

Romantik ilişkilerdeki rollerin değişmesiyle aşk olgusunun da odak noktası kadınlardan erkeklere kaymıştır. Evlilik tamamen ekonomik bir avantaj olarak değerlendirilmeye başlanmış, aşk değil, para odaklı ilişkiler öne çıkmıştır. Leyla'nın oğlunun zengin bir komiserin metresi olması bile ailesi tarafından kanıksanmamış, tam tersine desteklenmiş ve ekonomik bir dayanak bulduğu için sevinilmiştir. Olay örgüsünün toplumun aksayan yönlerini yansıtmaya amacıyla yapılandırılmış olmasıyla beraber figürlerin iletişim içinde bulunduğu insanlar sayesinde geleneksel yapının gözden geçirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. İlişkilerin aşka dayalı olmadığını gösteren bir başka durum ise namus algısıyla bağdaştırılabilir. Deyim kullanımları da erkeklerin toplumdaki statülerini yansıtmıştır; erkekler *“ağzı süt kokmuş”*, yani saf ve toy olarak görüldükleri için kendilerini koruyamaz bir durumdadırlar. Dolayısıyla ancak kendilerini koruyabilecek bir kadının varlığıyla güvenliklerini sağlayabildiklerinden çoğu evliliğin altında yatan neden de korku olmuştur. *“Karım hapse girerse ortalarda kalırım. İrzim, namusum beş paralık olur. Yalvarırım*

acıyın bize! (...) Böyle ırz düşmanı itlere aman vermemeliydi ki, el âlemin ağzı süt kokan, gözü açılmamış delikanlıların ahlakı bozulmasındı.” (Kemal 31)

Bitirim Leyla'nın herkesin ortasında sokakta ona yardım etmek isteyen kocasını umursamadan itip yere düşürmesi, kimsenin ise bu durumu garipsememesi ve çok da üstünde durmaması; erkeklere değer verilmediğini ve hor görülmelerinin normalleştiğini kanıtlar niteliktedir. Cinsiyet eşitsizliği tekrardan yazarın kullandığı kalıplaşmış söz öbekleri aracılığıyla simgelenmiş, asıl anlamının tersi kullanılarak basmakalıp sözler aracılığıyla mizah güçlendirilmiştir. Gerçeklikte benimsenmiş ve üstünde fazla durulmayan ama aslında eşitsizliğin sembolü olan bu sözler; okurun dikkatini çekmek amacıyla yapılandırılmış ve kullanılan dilin cinsiyet eşitsizliğine katkıda bulunduğu vurgusu tekrar sanatı ile beraber yapılmıştır. Olay örgüsü içerisinde neredeyse her uzamda figürlerin iletişim kurarken bu basmakalıp sözlere başvurması ve normalde doğal olarak görülecek bir miktarda kullanılmasına rağmen beklenmedik bir gerçekliğin oluşturulmasına katkı sağlamıştır. *“Git defol, elinin hamuruyla kadın işine karışma!”* (Kemal 106) Bu durum okurun kanıksayacağı bir gerçeklik oluşturulmasında ve dolayısıyla anlatımın mizahi niteliğinin güçlenmesinde önemli bir etken olmuştur.

V. Mutsuzluk

Yapıtta işlenen mutsuzluk sorunun kaynağı toplumsal yapılaşma, eşitsizlik ve beraberinde hor görülme, maddi yetersizlikler sonucu alt tabakada bir yaşama sahip olma gibi yozlaşma sonucu ortaya çıkan durumlar olmuştur. Yazarın kullandığı gözlemci bakış açısı sayesinde figürlerin hislerinin gerçekliği daha inandırıcı bir hale gelmiş, yaşadıkları zorluk ve mutsuzluklar okuyucu üzerinde bıraktığı etki güçlenmiştir. Birey ve toplum arasındaki çatışma mutsuzluk bağlamında

önemli bir role sahiptir; toplum baskısı nedeniyle bağımsız bir erkek sınıfının olduğunu söylemek mümkün değildir. Zihniyetle bütünleşmiş kalıplaşmış yargılar nedeniyle figürler kendi kimliklerini şekillendirememiş ve dolayısıyla kendilerini ifade edememişlerdir. Bu durum kadınlar için de geçerli olmuş; yapmak istediklerini değil, toplumun beklentisi karşılayacak doğrultuda hareket etmeleri beklenmiştir.

Hissedilen çaresiz tonun yaratılmasında erkeklerin iç monologlarına yer verilmesi önemli bir oynamış; özellikle Leyla'nın kocasının duygu ve düşüncelerine yer verilerek toplumda çoğu erkeğin baş etmek durumunda olduğu problemleri temsil etmiştir. Gerçeklikten bağımsız olarak geleneksel yapı bağlamında mutsuzluk erkek kaynaklı iken romanın kurgusunda kadın kaynaklı olması sayesinde ironi yaratılmıştır. Yaratılan çaresizliğin temelinde de yazarın toplumsal eleştirisi yatar: Kadınlardan duyulmaya alışık olunan sözlerin erkekler tarafından kullanılmasıyla oluşturulan olumsuz ton içerisinde önyargılar mizah aracılığıyla hissettirilmiştir. Yapıtta parasızlık; hem kumar ve genelev gibi ahlaksızlıklar sonucu, hem de erkeğin meslek hayatına sahip olamayacağı gerekçesiyle ortaya çıkmıştır. Bu durum beraberinde evi kalkındırma ve geçim kaygısı getirmiş; figürleri mutsuzluğa itmiştir. Erkekler kadınlara bağımlı hale gelmiş ve özgürce hareket etme olanakları kısıtlanmıştır.

V.I. Geçim Kaygısı

Yapıtta üzerinde durulan uzamlar ve figürler sıradan bir insanın günlük yaşamını yansıtır niteliktedir. Maddi durumları yerinde olmayan insanları özellikle Bitirim Leyla ve kendisinin kumara olan düşkünlüğü üzerinden aktarılır. Kazandığı parayı eğlence ve içkiye harcar; bu süreç bir döngü halinde devam ederken ailesi ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanır. Evi geçindirme kaygısı yapıtta tekrarlanan bir sorundur; sadece bir kişinin getirdiği parayla geçinilmeye çalışılır ki aile fertlerinin sayısına bakılacak olursa bunun zorlayıcı bir durum olduğu görülebilir. Bu durum

kendilerinden çok aile bireylerini etkilemiş, duyulan kaygı ise hâkim bakış açısı aracılığıyla figürlerin iç çatışmasını yansıtmak amacıyla kullanılmıştır. Hissedilen endişe Bitirim Leyla'nın kendine sorduğu retorik sorular ile verilmiş; içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulabilmek adına bulmaya çalıştığı çözüm yolları, zihin haritasını sembolize etmiştir. *“Gerçekten de, ağzı süt kokan kocası şimdi ne yapacaktı? Çocuklarının karnını nasıl doyuracak? Evin kirasını nasıl verecek? Çalışsa bile, karısız bir erkek işyerindeki zampara karıların saldırısından kendini nasıl koruyacaktı?”* (Kemal 43) Bu kaygı bir süre sonra günlük hayatın şekillenmesindeki en temel unsur haline gelmiş, insanların maddiyatı her şeyin önüne koyarak para kazanma odaklı hareket etmeye başladıkları gözlemlenmiştir. Paranın odak nokta olması, yaratılan kurgusal dünyada değişmeyen unsurlardan biri olmuş; cinsiyet eşitsizliği ile bağlantılı olarak para sahibi insanın egemen olması eleştirilmiştir. Toplumsal yozlaşmanın en önemli nedenlerinden biri olan paranın, yapılan haksızlıkların ve yozlaşmış düzenin temeli olduğu görülmektedir.

Kadınların kazandıkları parayı kumar ve eğlenceye harcaması aile ekonomisini olumsuz etkilemiş; meslek sahibi olmaları hoş karşılanmayan erkekler de eve herhangi bir maddi katkıda bulunamadığı için mahalledeki çoğu aile zor şartlar altında yaşamını sürdürmüştür. Bu yoksulluk hem kadınlar hem de erkekler için ortak bir mutsuzluk nedeni olmakla beraber özellikle Süleyman için farklı sorunlara yol açmıştır. Karısı Leyla hapse girdiğinde mutsuz olmasının asıl nedeni aç kalacaklarını düşünmesi ve tek başına güvenliği sağlayamayacağını farkındalığıdır. Süleyman'ın bu düşünceleri bilinç akışı tekniği ile sentezlenmiş, çocuğuyla tek başına kaldıktan sonra hayatını nasıl devam ettirebileceğini sorgulamıştır. Bu durum okuyucuya ilişkilerinin aşktan çok para üstüne kurulu olduğunu göstermiş; Leyla hapisteyken oğlunun parasız ve korunaksız kalması ile beraber zengin olan baş komiser ile yaşadığı ilişki ile kesinleştirilmiştir. Daha sonra çalışmak zorunda kaldığında iş ortamındaki işçi kadınlar ve erkekleri nesneleştirerek taciz etmeleri her erkek gibi

onu da iç dünyasına kapanmaya itmiştir. *“İşçi kadınlar o gün haftalıklarını almışlardı. Bakkal, kasap borçlarını kapatacak, evde bütün gün tahta silmek, çamaşır, bulaşık yıkamaktan imanları gevremiş eksik etek kocalarına üç beş götüreceklerdi.”* (Kemal 11-12)

V.II. İş Hayatında Cinsiyet Ayrımı

Erkeklerin düşünme özgürlüğü kısıtlı olduğundan dolayı kadınların sebep olduğu yozlaşmış tabakanın esiri haline gelmişlerdir. Bu durum, gerçek hayatta kadınların sorumluluğun sadece ailesine karşı olduğundan iş hayatına atılmalarının yanlış olduğu düşüncesini eleştirmek üzere yapılandırılmıştır. Toplumsal rollerin yanında iş hayatındaki rollerin de tersine çevrilmiş olması kadınlara karşı yapılan ayrımcılığa karşı dikkat çekme amacıyla kurgulanmıştır. Okurun gerçek hayattan uzak ve olması imkânsız olan bir toplumsal düzeni yadırgaması, yapılan eleştiriye mizah ile iç içe olarak algılamasını sağlamıştır. *“Hiç kimse, el kapılarında çalışan babalara namuslu gözüyle bakmazdı. Böyle erkekler ‘o biçim’di. İşyerlerindeki usta, ustabaşı ya da kâtip karılar, namusuyla çalışmak, evinin nafakasını kazanmaktan başkasını düşünmeyen erkekleri kötü yola sürükler, ortalara düşürür, sonra da zavallılar genelevlerde soluğu alırlardı ya da eli yüzü düzgünse barda, pavyonda konsomatır olurdu.”* (Kemal 3)

Kendi ellerinde olmayan nedenler sonucu güvenliklerini sağlayamayan erkekler hem iş ortamında hem de toplum içerisinde diken üstünde bir hayat sürdürmektedirler. Tacizler rutin bir olay olarak yansıtılmış, *“güçsüz”, “ağzı süt kokan”* gibi nitelermeler ile zayıflıkları ortaya konarken gerçeklikle tezat komedi unsurlarından yararlanılmıştır. Yazar özellikle bu durumu yansıtmak adına detaylı betimlemelerden yararlanarak hem kadınların perspektifini hem de erkeklerin duygu ve düşünce dünyasını somutlamıştır. Özellikle kadınların baskın olduğunu göstermek adına Bitirim Leyla’nın kaba hareket ve davranışları ön plana çıkartılmıştır. Diyalogların ise sadece kadınlar üzerinden ilerlemesi ve karşı tarafın suskun kalması, aşağılanması veya küçümsenmesi cinsiyet

eşitsizliğini ortaya koymas1 önemli bir nokta olmuştur. Kötü muamele ve sürekli hor görülme karşısında özgür olmak; dolayısıyla mutlu olmak mümkün kılınmamıştır.

Meslek hayatına sahip olan erkekler “namussuz” olarak görüldüklerinden ve kadınlar tarafından tacize uğradıklarından maddi bir zorluk çekmedikleri sürece çalışmayı kendileri de eşleri de istemezler. Yazar kadınların bakış açısını yansıtmak adına iç monolog tekniğı kullanmış, iş yerinde çalışmanın “o biçim kadınlara” has olduğunu tekrar ederek eleştirel mizahi tonu güçlendirmiştir. Verilen cinsiyetçi düşünme tarzı sadece kadınların değil, erkeklerin de bilinçaltına işlemiş; erkeklerin de diğer erkeklere karşı önyargı ile yaklaşımlarına sebep olmuştur. Bu kabulleniş, insanlara aşılannmış olan basmakalıp yargılar sonucu ortaya çıktığından kullanılan anlatım teknikleri, figürlerin perspektiflerini yansıtmada önemli bir rol oynamıştır. Dil, bir insanın zihniyetinden eğitim seviyesine kadar her özelliğini çözümlenmede en baskı etken olduğu için erkeklerin yerildiğı sözlerin kullanımı toplumsal eşitsizliğı simgelemiştir.

VI. Sonuç

Tezin odak noktası, cinsiyet eşitsizliğinin toplumsal roller üzerinden tartışılarak yapılan eleştirel anlatımda mizah kullanımının incelenmesi olmuştur. Yapıtta ahlaki yozlaşma, aile yapısı ve mutsuzluk gibi temel sorunlar aracılığıyla yapılandırılan eleştirel tutum; gerçek dışı bir dünya kurgulanarak kadın ve erkeğın sosyal rollerinin tersine çevrilmesiyle sağlanmıştır. Mizahi anlayışın yaratılmasında diyalog kullanımı sayesinde kadın-erkek arasındaki güç eşitsizliğı sembolize edilirken erkekleri aşağılayıcı sözlere başvurulmuştur. Küçümseyici ton ile beraber küfür ve argo içeren sözlere yer verilmiş; bu durum özellikle kadınlarla bağdaştırılarak temel güldürü unsurlarının oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır. Basmakalıp sözlerin ironi yaratma

amacıyla anlamının tam tersi şeklinde kullanılması ise okuyucunun gerçeklikle ilişkilendiremeyeceği bir algı yaratmıştır. Bu algı ana figür olan Bitirim Leyla'nın davranış ve mimiklerinin betimlenmesi ile sağlanmış: Gerçek hayatta erkeklerin oturma ve yürüme tarzının yapıtta kadınların bir niteliği olarak betimlenmesi sayesinde mizahi ton, cinsiyet normlarına farklı bir bakış açısı getirmiştir. Hâkim bakış açısı kullanılarak egemen cinsiyet eleştirisi yapılmış; iç monolog tekniği aracılığıyla figürlerin iç dünyasına ışık tutulmuştur. Bu sayede toplumun köklerine kazınmış kalıplaşmış yargılara dikkat çekildiğinden cinsiyet eşitsizliğinin temelini de önyargılar olduğu yansıtılmıştır. Mizahın yapılandırılmasında kullanılan bu unsurlar sayesinde okur ve yapıt arasına mesafe konmuş, empati duygusu ortadan kaldırılarak yaratılan absürt algı ile geleneksel yapıya karşı çıkmıştır.

Toplumda güvensizlik ve mutsuzluk gibi sorunların temelini yozlaşmış değerler olduğu vurgulanırken bu sorunlar olay örgüsü, uzam ve figürler ile bağdaştırılmıştır. Bitirim Leyla gibi abartılı bir figür yaratılmasındaki en temel nedenlerden biri değerler yozlaşmasını temsil eder nitelikte olmasıdır. Figürlerin kimlikleri aracılığıyla sorunlara değinilmiş fakat taraflı bir tavır benimsenmemiştir; asıl suçlanması gereken şeyin toplumsal düzen olduğu vurgulanmıştır. Bu sayede kurgudaki kadınların bir genellemesi yapılmış, erkeklerin nesneleştirilerek kullanıldığı ve aşağılandığı bir gerçeklik yaratılmıştır. Erkeğin çalışma hayatı olmaması gerektiği ve sadece aile içerisinde sorumlulukları olduğu fikri üzerinden ironi yaratılırken gerçek hayatta kadınların tek görevinin anne ve eş olmaması gerektiği aktarılmıştır. Namus algısının çifte standartlığı kurguda varlığını sürdürmüştür: Yazar özellikle uzam-figür ilişkisinden yararlanarak kurgusal gerçeklikte yadırganacak bir olay örgüsü yapılandırarak okuyucunun bakış açısını değiştirerek ön yargıları yıkmaya çalışmıştır.

VII. Kaynakça

Bakır, Sinan. "Orhan Kemal'in Hikâyeciliği Kurgu Teknik ve Anlatım". Akademik Dil ve

Edebiyat Dergisi 4 (2020): 402-430 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akaded/issue/56642/775174>

Gençay, Güngör. "orhankemal.org." 6 Temmuz 2007. *Orhan Kemal ve Tersine Dünya*. 24 Ocak

2021. <http://www.orhankemal.org/links/350.htm>

Kemal, Orhan. *Tersine Dünya*. İstanbul: Everest Yayınları, 2019.

Şarklı Güvercin, Gonca. "'Tersine Dünya" Romanından Hareketle Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet

ve Kadın-Erkek Rollerinin İncelenmesi" . Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi 4 (2020): 471-482

<https://dergipark.org.tr/en/pub/akaded/issue/56642/738355>

Yardımcı, İsmail. "Mizah Kavramı ve Sanattaki Yeri" . Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

3 (2010): 1-41 <https://dergipark.org.tr/en/pub/usaksosbil/issue/21650/232754>